

<https://doi.org/10.62837/2025.7.383>

RÖYA GÖZƏLOVA
AMEA Məhəmməd
Füzuli adına Əlyazmalar
İnstitutunun dissertantı

MİRZƏ ƏBDÜLXALIQ YUSİFİN YARADICILIĞI XÜLASƏ

M. Ə. Yusif klassik şeir ənənələrini dərinlən mənimsəmiş və onları öz yaradıcılığında müasir duyğularla birləşdirmiş istedadlı şairlərdəndir. Onun poeziyasında estetik gözəllik, bədii dərinlik və mənəvi-fəlsəfi məzmun üzvi şəkildə vəhdət təşkil edir. Şairin əsərlərində məcazlar, mübaliğələr, metaforalar kimi zəngin bədii vasitələrə geniş yer verilir; bu da onun poetik dilini həm təsirli, həm də obrazlı edir. M. Ə. Yusif duyğularını dərin hisslərlə və incə sənətkarlıqla ifadə etməyi bacarır, hər bir beytində oxucunu düşünməyə, hiss etməyə və mənalandırmağa sövq edir. Onun yaradıcılığı Azərbaycan ədəbiyyatında klassik ruhlu poeziyanın çağdaş örnəyi kimi diqqətəlayiq yer tutur.

Açar sözlər: *M.Ə.Yusif, Klassik poeziya, şeir, məcaz, mübaliğə, bədii vasitələr* və s.

ROYA GOZALOVA **MIRZA ABDULKHALIQ YUSIF'S CREATIVITY** **ABSTRACT**

M. Ə. Yusif is one of the talented poets who deeply mastered the classical poetry tradition and skillfully combined it with modern emotions in his works. In his poetry, aesthetic beauty, artistic depth, and philosophical meaning are organically integrated. His works are rich in literary devices such as metaphors, exaggerations, and other artistic elements, which make his poetic language both powerful and vivid. M. Ə. Yusif expresses his emotions with deep feeling and delicate craftsmanship, leading the reader to think, feel, and interpret with every verse. His creativity occupies a significant place in Azerbaijani literature as a contemporary example of classical-style poetry.

Keywords: *M.Ə.Yusif, Classical poetry, poetry, metaphor, exaggeration, literary devices, etc.*

ТВОРЧЕСТВО МИРЗЫ АБДУЛХАЛИКА ЮСИФА **РЕЗЮМЕ**

М. А. Юсиф один из талантливых поэтов, глубоко впитавший традиции классической поэзии и соединивший их с современными эмоциями в своем творчестве. Эстетическая красота, художественная глубина и духовно-

философское содержание в его поэзии органично образуют единство. В произведениях поэта большое место отводится таким богатым художественным средствам, как метафоры, преувеличения, метафоры, что делает его поэтический язык одновременно трогательным и образным. М. А. Юсиф удается выразить свои эмоции глубокими чувствами и тонким мастерством, в каждом из своих стихов он побуждает читателя думать, чувствовать и осмысливать их. Его творчество занимает видное место в азербайджанской литературе как современный образец поэзии с классическим духом.

Ключевые слова: М.А.Юсиф , классическая поэзия, поэзия, метафора, преувеличение, художественные средства и т. д.

M.Yusifin poetik irsi Azərbaycan klassik poeziya ənənələrinə dərinləndirən bağlı olmaqla yanaşı, bu ənənənin zənginliklərini çağdaş lirika ilə vəhdətdə təqdim edən özünəməxsus üsluba malikdir. Onun lirik şeirləri əsasən əruz vəznində yazılmış, bəhlərin seçimi və ustalıqla işlənməsi onun şair kimi peşəkarlığını və klassik poetik sistemə olan dərin bələdçiliyini nümayiş etdirir. Həzəc, rəməl, xəfif, müzare və müctəs bəhlələri onun şeirlərində dominant rol oynayır; bu bəhlələr vasitəsilə M.Yusif lirikasının musiqisini, ahəngini və daxili ritmini yaratmağa nail olur. Əruzun bu növləri, xüsusilə də həzəc bəhrinin axıcılığı, onun poetik fikrinin emosional gücünü artırmağa, duyğu və düşüncələrini estetik şəkildə ifadə etməyə imkan verir. M.Yusifin anadilli şeirlərində həzəc bəhrinin üstünlük təşkil etməsi, onun dilin fonetik imkanlarına uyğun poetik quruluşlar yaratmaq bacarığını göstərir.

Şairin lirikasında qəzəl janrı xüsusi yer tutur. Onun qəzəlləri həm məzmun, həm də forma baxımından klassik Şərq poeziyasının davamı olsa da, zamanın ruhi tələbləri və fərdi yanaşmalarla zənginləşdirilmişdir. M.Yusifin qəzəllərində sevgi, ilahi eşq, tənhalıq, tale və zamanın keçiciliyi kimi mövzular əsas yer tutur. Bu mövzuların işlənməsi isə təsirli bədii vasitələrlə, obrazlı dil və mükəmməl qafiyə sistemi ilə reallaşır. Qəzəllərindəki rədif və təkrarlanan ahəng nüansları, fikrin ritmik axını və daxili harmoniya poetik bütövlük yaradır. Onun üslubunda həm Nizami, Xəqani, həm də Füzuli ənənəsinin izləri görünür, lakin bu təsirlər M.Yusifin fərdi poetik təfəkkürü ilə sintez olunaraq orijinal bir bədii dünyagörüş formalaşdırır. Əruz vəznində yazmaq yalnız texniki bacarıq deyil, eyni zamanda klassik poetik sistemin düşüncə tərzini daşımaq deməkdir. M.Yusif bu sistemi mükəmməl mənimsəməklə yanaşı, onu yeni məzmunlarla zənginləşdirir. Bəzən səri, münsərih, rəcəz və mütəqarib bəhlələrinə müraciət etməsi isə onun poetik təcrübəsində forma üzərindəki axtarırlarının, yeniliyə meyillərinin göstəricisidir. O, bu bəhlələrdə də özünəməxsus ahəng və məna dərinliyini yarada bilir. M.Yusifin şeirlərindəki lirik ovqat, duyğuların saf və səmimi təqdimatı, onun poetik düşüncə dünyasının əsas sütunlarını

təşkil edir. Nəticədə, onun qəzəlləri həm forma, həm də məzmun baxımından klassik poeziyanın müasir dövrdəki yaşar nümunələrindən birinə çevrilir.

Şairin 160 illik yubileyinə ithafən AMEA-nın Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun təşəbbüsü ilə 113 qəzəldən ibarət şeirlər kitabı 2012-ci ildə nəşr olunmuşdur [7]. Mirzə Əbdülxalıq Yusifin “Dirildi aləmi eşqin nidası” adlı şeirlər kitabı (2002) və şair haqqında “Mirzə Əbdülxalıq Yusif” adlı monoqrafiya (2000) nəşr olunmuşdur. Şairin bu kitabında isə yalnız çap olunan və çap olunmayan qəzəlləri toplanmışdır. Şairə öz müasirlərinin göndərdiyi şeirlər əsasında isə “Təzkireyi-Yusif” (2016) kitabı da nəşr edilmişdir [6].

M. Yusifin poetik irsi mövzu və məzmun baxımından əsasən iki istiqamətdə sistemləşdirilə bilər: məhəbbət lirikası və ictimai məzmunlu lirika. Şairin yaradıcılığı, klassik Şərq poeziyası ənənələrinin davamı kimi, əsas etibarilə məhəbbət motivləri üzərində qurulmuşdur. Lakin bu məhəbbət, zahiri-aşıqanə duyğulardan daha çox, sufizm təsiri altında formalaşan ilahi eşq məfhumuna yaxın dayanır. Onun lirikasında insan sevgisi, əslində, ilahi olanın təzahürü kimi təqdim edilir və bu, qəzəllərindəki məcazlar və simvollar vasitəsilə ifadə olunur.

XIX əsr Azərbaycan poeziyasının əsas nümayəndələrindən olan Molla Vəli Vidadi, Qasım bəy Zakir, Seyid Əzim Şirvani kimi şairlər ictimai tənqidi və satirik üslubla fərqlənsələr də, M. Yusif bu ənənədən kənar dayanaraq həcv və satiraya müraciət etməmişdir. Bu baxımdan onun poeziyası daha çox mənəvi-ruhani dərinliyi ilə seçilir. Şairin bir sıra qəzəlləri aşiqanə lirikanın nümunələri kimi təqdim edilsə də, onların semantik qatları ilahi eşq və sufistik anlaşımlarla zəngindir. Şairin dili saf və aydın klassik Azərbaycan türkcəsidir. O, ərəb və fars sözlərindən ehtiyatla istifadə edərək, ümumi poetik harmoniyayı pozmayan bir dil təmizliyi nümayiş etdirir. Üslubu emosionallıqla yüklü, ahəngdar və musiqilidir. Mirzə Əbdülxalıq Yusifin yaradıcılığı, XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatında klassik irsin davamı və təfəkkür dərinliyinə söykənən mənəvi poeziyanın təmsilçisi kimi dəyərləndirilə bilər. Onun əsərlərinin filoloji təhlili, xüsusən əruz vəznı, sufi simvollarının işlənməsi, şəxsi və universal eşq obrazlarının sintezi baxımından araşdırılmağa dəyər. Şairin yaradıcılığını tədqiq edən Sona Xəyal bu haqda yazır: *“Yusifin qəzəllərində ən mühüm xüsusiyyətlərdən biri, şeir formalarının klassik ənənəyə sadıq qalaraq, hər birinin öz adı ilə təqdim edilməsidir. Bu yanaşma, şairin həm poetik təfəkkürünü, həm də şeir formalarının içindəki struktural müxtəlifliyi dərinlənən mənimsədiyini göstərir. Məsələn, təsniyyə forması, misraların sonunda müəyyən sözlərin təkrarı ilə qurulur və bu təkrarlar müxtəlif mənalar daşıyır. Yusifin “Açıb çəməndə o sərv-i səmənüzar, üzar, / Gəlib tərənnümə hər guşədə həzar həzar.” mətləli qəzəli bu formanın gözəl bir nümunəsidir. Burada hər bir sözün təkrarı yalnız formal xarakter daşımır, eyni zamanda mənənin zənginləşməsinə xidmət edir. Yusifin bu yanaşması, poeziyamızın ən görkəmli nümayəndələrinin yaratdıqları ilə paralellik təşkil edir və klassik şeir formasını müasir düşüncə ilə birləşdirir.*

*Sənglax forması isə əruzun kamil bəhrində yazılır və Yusifin bu formadakı iki qəzəli onun çoxşaxəli poetik ustalığını göstərir. Sənglax forması, Füzulidən başlayaraq Azərbaycan poeziyasının zəngin ənənəsini özündə daşıyan bir struktur olaraq diqqət çəkir. Bu formadakı təkrarlanan elementlər, həm estetik, həm də mənəvi dərinlik yaradır. Füzulidə bu forma yalnız bir qəzəl vasitəsilə təqdim edilsə də, Yusif bu formanın həm fərqli, həm də mənəvi yüklü istifadəsini davam etdirir. Fərq forması isə əsər boyunca müqayisələrə və ziddiyyətlərə yer verir. Hər beytdə bir müqayisə aparılır, və sonda bu müqayisələr ümumiləşdirilərək daha geniş mənəvi çəvrilir. Yusifin bu formadakı istifadə, şeirin inkişafına və oxucunun düşüncə sərhədlərini genişləndirməyə xidmət edir. Kinayə forması isə bəşəriyyətin eybəcərliklərini və nöqsanlarını sayaraq, şeir boyunca bunları bir-bir ortaya qoyur və kulminasiya nöqtəsində bu kinayəni tamamlayır. Bu formada şair, sonda böyük bir təsir gücü ilə oxucunu düşündürərək, formanın zahiri quruluşunu çox dərinləndirən anlamlı bir mənəvi ilə birləşdirir. Bu formaların adları zahiri olaraq bir forma tanımlaması kimi verilsə də, şair onların arxasında dərin bir mənəvi və fəlsəfi yük daşıyan məzmunu gizlədir. Burada mənəvi, yalnız formal yanaşmadan kənara çıxaraq, hər bir formaya yenilik və fərdi təfsir gətirir. Yusifin yaradıcılığında forma və mənəvi arasında olan bu ahəng, onun poeziyasını daha dərin və kompleks hala gətirir. Bu yanaşma, yalnız formanın strukturunu deyil, həm də şairin dünyagörüşünü və poetik təfəkkürünü daha aydın şəkildə əks etdirir” [7, s. 6]. Bu kontekstdə M. Yusifin bir neçə qəzəlinin təhlili göstərir ki, onun eşq anlayışı, təsəvvüf estetikasının poetik dəyərləri ilə səsleşir və kamil insan idealına istiqamətlənmişdir. Beləliklə, M. Yusifin lirikasını sırf dünyəvi eşq təzahürü kimi deyil, daha çox metafizik mahiyyət daşıyan poetik sistemin tərkib hissəsi kimi dəyərləndirmək mümkündür. Şair əsərlərini əruz vəznində yazmışdır. Çünki klassik poeziya buna əsaslanırdı. Ş.Ədilli yazır ki, “əruz uzun və qısa hecaların müəyyən kombinasiyalarda gözəl oxunuş ritmi yaradan ardıcılığının (əsasən dövrü) bütün misralarda (beytlərdə) dəqiqliklə gözlənilməsi ilə müəyyən olunan şeir vəznidir” [3, s.5]. M. Yusif də bu vəznin öhdəsindən məharətlə gəlməyi bacarmışdır. Belə ki, şairin “Müsəlsəl zülfüdür çin-çin olub dilbər kənarında...” misrası ilə başlayan qəzəli klassik şeir formasında olub, 7 beytdən ibarətdir və sevgi, gözəllik, ilahi eşq, zahid-təsəvvüf mövzularını ehtiva edir. Bu əsərdə də klassik qəzəl forması müşahidə olunur. Şeirin mövzusu məcazi eşq və sevgilinin gözəlliyinin tərifidir. Şair sevgilinin saçını, gözünü, yanağını, dodaqlarını və ümumilikdə camalını bənzətmələrlə və poetik təsvirlərlə tərif edir. Bu, klassik Şərq poeziyasına xas olan "gözəl təsviri" (vəsf-i hüsün) adlanan mövzuya daxildir. Qəzəlin bəhrini müəyyən etmək üçün bir beyti əruz vəznində təhlil edək. Məsələn, ilk beyti: *Müsəlsəl zülfüdür çin-çin olub dilbər kənarında, Və ya ənbər saçılmış yarisiminbər kənarında*. Bu beytdə heca sayı və ritm bunu göstərir ki, şeir əruz vəznində yazılmışdır. Vəzn baxımından:*

Bu beytin və ümumilikdə qəzəlin bəhrini "Məf'ulü Mefa'ilü Mefa'ilü Fe'ulün" (مفعولٌ مفاعيلٌ مفاعيلٌ فاعولن) – "Mutaqārib" bəhrinin məxzuf növü hesab etmək olar [3, s.39].

Bu bəhr Firdovsi, Nizami, Füzuli kimi şairlərin də çox sevdiyi və istifadə etdiyi bəhrlərdəndir. Qəzəldə bir sıra klassik bədii vasitələrdən istifadə olunub: Təşbeh (bənzətmə): "zülf... zəncir", "düri-dəndan... gövhər" – bu bənzətmələr sevgilinin saçını, dişini incə şəkildə tərif edir. "iki zəncir guya əyləşib Kövsər kənarında" – cansız əşyanın insanlaşdırılması. Məsələn, "müshəf" in kafər kənarında görülməməsi ilə sevgilinin zülf içindəki gözəlliyinin gizliliyinə işarədir. *Zülf* – *zəncir*, *səfa* və *ya zülmət* mənəbəyi, Kövsər, müshəf, gövhər – dəniz incisi, azər – atəş — bütün bu anlayışlar klassik Şərq poeziyasının əsas obrazlarıdır. Bu qəzəl janrı, forma və məzmun baxımından klassik Şərq poeziyasının ənənələrinə sadıq bir nümunədir. Bu qəzəl sevgilinin gözəlliyinin vəsfidir (vəsf-i-hüsün). Bəhri isə mutaqa'rib bəhridir (*Məf'ulü Mefa'ilü Mefa'ilü Fe'ulün*). Təşbeh, istiarə, təcəssüm, təşxis, klassik simvollarla zəngin dil xüsusiyyətlərinə alikdir.

Şairin "Kimdir ki, verməsin könül əbrukəmanlara" misrası ilə başlayan qəzəli əruzun rəməl bəhrində yazılmışdır. Bu qəzəlin mövzusu eşq, kamal və gözəllik qarşısında heyranlıq, fəlsəfi düşüncə və şəxsi nəsihət əhatəsindədir. Şair, bir tərəfdən könül verənlərin təbii hal olduğunu deyir, digər tərəfdən mey içməyə, gözəllərə meyl etməyə qarşı nəsihət də verir. Şeirinin birinci misrasından anlaşılır ki, gözəl qaşlı və kirpikli sevgililərə kim könül verməz, belələrinə könül (dil) verməmək mümkün deyil. Çünki şeirdə işlədilən əbrukəman – kaman kimi qaş; dilsitan – könül alan, sevgi aparan gözəllər mənasındadır. Şeirinin digər beytlərinin açması isə belədir.

Pirani-parsadilü həftadsaləmiş,

Meydir muradı ta nə yetişsin cavanlara.

Parsadilli qoca qəlbli, yetmiş yaşlı adamıq; artıq mey bizim üçün arzudur, çünki cavanlığa çata bilmərik.

Bu beyt bir növ təəssüf və yaşlılıq təfəkkürüdür.

Söz yox, dəhanı var, o qədər təngdir ki, söz

Bir nüktədir, təvəllüğü var nüktədanlara.

Şübhə yoxdur ki, onun ağzı (danışığı) var, amma elə dardır ki, bircə söz belə zorla sığar. O bir söz də, dərin mənalı bir nüktədir və onu ancaq zarafatla hikmət deyənlər anlaya bilər.

Dərin məna: Yar minimalist danışır, amma o danışığın özü hikmətdir.

Hər kim ki, cüzvi-layətəcəzzanı dərk edər,

Bir nöqtə dərkini etməyə düşməz gümanlara.

Kim ki, bölünməz varlığı (vahidliyi) dərk edir, onun üçün bir nöqtənin belə mahiyyətini anlamamaq mümkün deyil.

Burada fəlsəfi və sufi fikirlər var – varlığın bütövlüyü, nöqtənin (həqiqətin) dərk edilməsi.

*Bir gün şərərələr tökülüb yer üzün yaxar,
Əzbəs, çıxıbdır ahım odu asimanlara.*

Gün gələcək, alovlar yer üzünü yandıracaq, çünki mənim ahım (nəfəsim) artıq göylərə od püskürür. Ahın – fəryadın, gileyin gücü bəşəri ölçülərlə verilmişdir. Şairin qəlbində yığılan dərd və ah elə böyükdür ki, artıq yalnız içində qala bilmir — göyə ucalır, səmaya qalxır. Bu ah o qədər yandırıcı, o qədər alovlandırıcıdır ki, elə bil səmalardan qılgıncılar, şərərələr tökülüb yer üzünü alova qərq edəcək. Şairin içindəki yanğı, ağrı, kədər təkcə onu yox, bütün aləmi yaxmağa qadirdir. Burada insan hissələri kosmik ölçüyə çatdırılır — adi bir insanın ahı göylərə dəyir, od olur, yer üzünü yandırır.

*Qəmzən xədəngi oldu könüllərdə cayigir,
Çox yaxşı dəydi tiri-nigahın nişanlara.*

Sənin qəmzən ox kimi könüllərə ilişdi, baxışlarının oxu çox dəqiq nişana dəyir. Bu mübalığədir. Verilən beytdə ("Qəmzən xədəngi oldu könüllərdə cayigir / Çox yaxşı dəydi tiri-nigahın nişanlara") klassik Şərq poeziyasının əsas bədii təsvir və ifadə vasitələri yer almışdır. Burada şair öz duyğularını və sevgilinin cazibəsini daha təsirli şəkildə çatdırmaq üçün müxtəlif poetik vasitələrdən istifadə edir: Şair sevdiyi şəxsin qəmzəsini (nazlı baxış və ya incə hərəkətini) ox kimi təsvir edərək onun insanların könlünü yaraladığını bildirir. Əslində bir qəmzə real olaraq könül vura bilməz, lakin hissələrin gücünü çatdırmaq üçün bu şişirdilmiş obrazdan istifadə olunur. Bundan başqa beytdə şair epitetdən və personifikasiya (insanlaşdırma)dan istifadə etmişdir. Məsələn: Sevgilinin baxışı ox kimi yaralayıcıdır. Burada baxış oxa bənzədilir.

*Əhli-vəfanı seyd elə hər bir vəfasıza,
Atma oxun, dəyər biri, əlbəttə, canlara.*

Ey gözəl, vəfalı insanları vəfasızlara vurma, oxunu hər yerə atma, çünki o ox mütləq hansısa yazıq cana dəyər. Şair burad sevgilinin diqqətsizliyini, ümumiyyətlə bütün könüllərə zərər verməsini tənqid edir.

*Yusif, əgər varındı hünər, olma meypərəst,
Dil vermə daxi türreyi-ənbərfəşanlara.*

Ey Yusif, əgər hünərin varsa, mey içən olma, ənbər saçlı gözəllərə də könül vermə artıq. Bu bir nəsihət xarakterli beytdir. Özünə və ya başqasına müraciət ola bilər.

*Sən məst, çeşm məst, cahan məst, bad;
Kim huşyardır, bu xəbər çatsın onlara.*

Burada şair metaforik bir dillə, hər şeyin – sevgilinin özü, gözləri, dünya və hətta şərabın belə – sərxoş olduğunu bildirir. Sonda isə bu ümumi sərxoşluq fonunda ayıq birinin olub-olmadığını soruşur və onlara bu sirri çatdırmağı istəyir. Burada

sərxoşluq – məcazi mənada eşqdən bihuş olmaq, varlıq sərhədlərini aşmaq mənasına gəlir.

Göstərilən misallar və poetik parçalar sübut edir ki, Yusifin yaradıcılığı təkcə klassik poeziyanın davamçısı olmaqla kifayətlənmir, o həm də bu ənənəni yeni bədii çalarlarla zənginləşdirən nadir sənətkar obrazında çıxış edir. Onun şeirlərində söz, fikir və forma vəhdəti yüksək peşəkarlıqla qurulmuş, hər misra özündə dərin mənalar, emosiya yüklü obrazlar və estetik zövq daşıyan ifadə vasitələri ilə zənginləşdirilmişdir. Yusifin poetik dünyasında hər beyt yalnız fikrin daşıyıcısı deyil, həm də bədii gözəlliyin, poetik ustalığın parlaq nümunəsidir. Şairin qələmindən çıxan misralarda məcazlar, mübaligələr, metaforalar, epitetlər və digər bədii vasitələr təbii şəkildə şeirə daxil olur, süni görünür. Bu vasitələr sadəcə söz oyunu deyil, mənəni dərinləşdirən, oxucunun qəlbinə yol tapan güclü sənət elementləridir. M.Yusif şeirindəki hər bir ifadə, hətta kiçik bir söz belə yerli-yerində işlənmiş, şairənə fikrin cilalanmasına xidmət etmişdir. M.Yusifin yaradıcılığında həm duyğu, həm də düşüncə zənginliyi mövcuddur. O, yalnız oxucunun qəlbini deyil, həm də təfəkkürünü fəth etməyi bacarır. Onun şeirləri təkcə estetik baxımdan gözəl deyil, eyni zamanda fəlsəfi dərinliyə malikdir. Şair öz misraları ilə oxucunu düşünməyə, hiss etməyə, mənəni dərk etməyə vadar edir. Bu isə əsl sənətkarlığın, əsl poeziyanın göstəricisidir. Nəticə etibarilə, M.Yusifin yaradıcılığı klassik şeirimizdə müstəsna bir mərhələ, bədii kamillik zirvəsidir. O, öz sənətkarlığı ilə həm zamanını aşır, həm də gələcək nəsillər üçün ədəbi örnək yaradır. Onun şeirləri milli poeziyamızın fəxri kimi daim yaşayacaq, oxunduqca yeni mənalar, yeni dəyərlər kəşf olunacaqdır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

- 1) Azərbaycan klassik ədəbiyyatında işlədilən adların və terminlərin şərhli/ A. M. Babayev. – Bakı: Maarif, – 1993. – 291 s.
- 2) Əkrəm, C. Əruzun nəzəri əsasları və Azərbaycan əruzunu/ C.Əkrəm. –Bakı: Maarif, – 1977, 234 s.
- 3) Ədilli, Ş. Əruz vəzninin sadələşdirilmiş qəlibləri/ Ş.Ədilli. –Bakı: Adiloğlu, –2011. – 50 s.
- 4) Əsgərli, Z. XIX əsr Azərbaycan şeiri antologiyası/ Z.Əsgərli. – Bakı, Şərq-Qərb. nəş., – 2005. – 424 s.
- 5) Quliyev Tərən, Əruz və qafiyəşünaslıq tarixi. Bakı-1998.
- 6) Təzkireyi-Yusif/ Bakı: Ecoprint, –2016. – 67 s.
- 7) Yusif, M.Ə. Qəzəllər/ M.Ə.Yusif. – Bakı: MBM, – 2012. – 124 s.

Rəyçi: Fil.ü.f.d.,dos. Yusifova Xatirə

